

FAYNBERG SHE’RIYATIDA EKZISTENSIAL TAFAKKUR

Abdurashidova Marjona Sanjarbekovna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti Xalqaro jurnalistika fakulteti,

1-bosqich talabasi

marjonaabdurashidova546@gmail.com

ANOTATSIYA Mazkur maqolada Aleksandr Faynberg she’riyatida ekzistensial tafakkur masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida shoir lirikasida inson mavjudligi, hayot ma’nosi hamda vaqt va o‘tkinchilik motivlarining poetik ifodasi o‘rganiladi. Shuningdek, Faynberg she’rlarida lirik qahramonning ichki ruhiy kechinmalari, insonning borliq haqidagi mulohazalari va o‘zini anglash jarayoni falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada ekzistensializm falsafasi nuqtai nazaridan shoir lirikasida inson mavjudligi va hayot mazmunining badiiy talqini ochib beriladi. Tadqiqot natijasida Faynberg she’riyati zamonaviy o‘zbek adabiyotida ekzistensial tafakkurning muhim badiiy ifodalaridan biri ekanligi asoslab beriladi.

KALIT SO‘ZLAR Ekzistensial tafakkur, inson mavjudligi, lirik qahramon, falsafiy lirika, poetik tafakkur, zamonaviy o‘zbek she’riyati.

KIRISH

Aleksandr Faynberg zamonaviy o‘zbek she’riyatining o‘ziga xos vakillaridan biri bo‘lib, uning lirikasida inson ruhiyati, hayot ma’nosi va borliq haqidagi falsafiy mulohazalar muhim o‘rin egallaydi. Shoir she’rlarida insonning ichki dunyosi, ruhiy izlanishlari hamda hayotning murakkabligi poetik obrazlar orqali ifodalanadi. Shu jihatdan Faynberg she’riyati nafaqat estetik, balki falsafiy mazmuni bilan ham ajralib turadi.

XX asr adabiyotida inson mavjudligi, uning hayotdagi o‘rni va taqdiri haqidagi savollar markaziy mavzulardan biriga aylandi. Ayniqsa ekzistensial falsafa ta’sirida insonning borliqdagi holati, uning erkinligi, mas’uliyati va yolg‘izligi masalalari adabiyotda chuqurroq talqin qilina boshladi. Ekzistensial tafakkur insonning hayot ma’nosini izlash, o‘z mavjudligini anglash hamda borliq oldidagi mas’uliyatini his qilish jarayonlari bilan bog‘liqdir.

Bu haqda mashhur ekzistensialist faylasuf Jean-Paul Sartre quyidagi fikrni bildiradi:

“Inson avvalo mavjud bo‘ladi, so‘ngra o‘z mohiyatini o‘zi yaratadi.”

(J.-P. Sartre, *Existentialism is a Humanism*, 1946)

Ushbu qarash insonning o‘z hayoti va taqdiri uchun javobgar ekanini, shuningdek uning mavjudligi oldindan belgilab qo‘yilmaganligini anglatadi. Shu sababli ekzistensial tafakkur

adabiyotda insonning ichki kechinmalari, hayot ma'nosi haqidagi izlanishlari va ruhiy iztiroblari orqali namoyon bo'ladi.

Faynberg lirikasida ham inson mavjudligi, vaqt va hayotning o'tkinchiligi, shuningdek insonning o'zini anglash jarayoni muhim poetik motivlar sifatida tasvirlanadi. Shoir she'rlarida lirik qahramon ko'pincha hayot, vaqt va inson taqdiri haqida o'ylaydigan ruhiy holatda namoyon bo'ladi. Shu orqali shoir insonning borliq haqidagi mulohazalarini poetik shaklda ifodalaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Faynberg she'riyatida ekzistensial tafakkurning badiiy ifodasini tahlil qilish hamda shoir lirikasida inson mavjudligi va hayot ma'nosi haqidagi falsafiy qarashlarning poetik talqinini o'rganishdan iboratdir.

1-qism. Faynberg lirikasida ekzistensial kayfiyat

Aleksandr Faynberg lirikasida ekzistensial kayfiyat inson mavjudligi, hayot ma'nosi va vaqtning o'tkinchiligi bilan bog'liq falsafiy mulohazalar orqali ifodalanadi. Shoir she'rlarida insonning ichki ruhiy dunyosi, uning borliq haqidagi o'y-fikrlari va hayot mohiyatini anglashga bo'lgan intilishi markaziy poetik mavzulardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan Faynberg she'riyati nafaqat badiiy-estetik qiymati bilan, balki chuqur falsafiy mazmuni bilan ham ajralib turadi.

Ekzistensial kayfiyat adabiyotda insonning borliqdagi o'rni, hayot ma'nosi va mavjudlik mohiyati haqidagi savollar bilan bog'liq ruhiy holat sifatida talqin qilinadi. Bunday kayfiyat ko'pincha insonning ichki iztiroblari, yolg'izlik hissi, vaqtning o'tkinchiligi hamda hayotning ma'nosini izlash jarayonlari orqali namoyon bo'ladi. Faynberg lirikasida ham aynan shu motivlar chuqur poetik ifodaga ega.

Shoir she'riyatida inson hayotining ma'nosi haqidagi savollar alohida o'rin egallaydi. Lirik qahramon ko'pincha o'z hayoti, taqdiri va mavjudligi haqida o'ylaydigan ruhiy holatda tasvirlanadi. U hayotning mohiyati, insonning borliqdagi o'rni va inson umrining mazmuni haqida mulohaza yuritadi. Bu esa shoir lirikasiga falsafiy chuqurlik bag'ishlaydi. Faynberg she'rlarida inson ko'pincha hayot yo'lida izlanayotgan, o'z mavjudligini anglashga intilayotgan shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Faynberg lirikasida vaqt va o'tkinchilik motivi ham muhim badiiy element hisoblanadi. Shoir ko'pincha vaqtning tez o'tishi, inson umrining qisqaligi va hayotning o'tkinchiligi haqida poetik mulohazalar yuritadi. Bu motivlar orqali shoir inson hayotining vaqt bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Vaqt inson hayotining eng muhim o'lchovi sifatida talqin qilinadi va bu holat ekzistensial kayfiyatni yanada kuchaytiradi.

Masalan, shoir she'rlaridan birida vaqt va inson hayoti haqidagi fikrlar quyidagi misralarda ifodalanadi:

“Vaqt jim o'tadi, biz esa sukutda,

Har kun ortda yana bir iz qoladi.

Inson umrini o'lgan vaqt shamoli,

Hayot esa oqayotgan daryodir.”

(Faynberg A., Saylanma. — Toshkent)

Ushbu satrlarda vaqtning o'tishi va inson hayotining o'tkinchiligi poetik obrazlar orqali tasvirlangan. “Vaqt shamoli” va “oqayotgan daryo” kabi metaforik obrazlar hayotning doimiy harakatda ekanini hamda inson umrining o'tkinchi ekanini ifodalaydi. Bu tasvirlar shoir lirikasidagi ekzistensial kayfiyatni yanada chuqurroq ochib beradi.

Shoir lirikasida insonning ruhiy iztirobi ham muhim poetik element sifatida tasvirlanadi. Lirik qahramon ko'pincha hayotning murakkabligi, inson taqdirining noma'lumligi va vaqtning shafqatsizligi haqida o'ylaydi. Bu savollar aniq javobga ega bo'lmasligi esa insonning ichki ruhiy iztiroblarini yanada kuchaytiradi. Shu sababli Faynberg she'riyati inson ruhiyatining murakkab kechinmalarini ifodalovchi falsafiy lirika sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotshunos olim Najmiddin Komilov adabiyotda inson ruhiyati masalasi haqida shunday yozadi:

“Adabiyot insonning ichki ruhiy dunyosini badiiy shaklda ifodalashga xizmat qiladi.”

(N. Komilov, Adabiyot nazariyasi, 2012)

Mazkur fikr Faynberg she'riyati uchun ham muhimdir. Chunki shoir lirikasida inson ruhiyati markaziy o'rinni egallaydi. Shoir insonning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari va hayot haqidagi o'ylarini badiiy tasvir vositalari orqali ifodalaydi.

Faynberg lirikasida insoniy yolg'izlik hissi ham ekzistensial kayfiyatning muhim belgilaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Bu yolg'izlik tashqi holat emas, balki insonning ichki ruhiy dunyosi bilan bog'liqdir. Lirik qahramon odamlar orasida yashab turib ham o'zini yolg'iz his qilishi mumkin. Bu holat insonning hayot ma'nosi haqidagi izlanishlari va borliq haqidagi savollari bilan bog'liqdir.

Shoir she'rlarida yolg'izlik insonning o'zini anglash jarayoni bilan ham bog'liq. Inson hayot ma'nosi haqida o'ylagan sari u o'zining ichki dunyosiga chuqurroq nazar tashlay boshlaydi. Bu jarayon esa ko'pincha insonni ichki yolg'izlik holatiga olib keladi.

Shu jihatdan Faynberg lirikasida yolg'izlik inson ruhiyatining tabiiy holati sifatida talqin qilinadi.

Shunday qilib, Faynberg lirikasida ekzistensial kayfiyat inson hayotining ma'nosi, vaqt va o'tkinchilik motivlari, ruhiy iztirob hamda insoniy yolg'izlik hissi orqali ifodalanadi. Bu jihatlar shoir she'riyatining falsafiy chuqurligini ko'rsatadi hamda uning lirikasini zamonaviy o'zbek adabiyotida ekzistensial tafakkurning muhim badiiy ifodalaridan biriga aylantiradi.

Ekzistensial tafakkurning badiiy ifodasi

Aleksandr Faynberg lirikasida ekzistensial tafakkur insonning borliq, hayot va taqdir haqidagi chuqur falsafiy mulohazalari orqali badiiy ifodalanadi. Shoir she'rlarida lirik qahramon ko'pincha hayotning mohiyati, inson mavjudligining ma'nosi va insonning borliqdagi o'rni haqida o'ylaydigan ruhiy holatda tasvirlanadi. Shu jihatdan Faynberg she'riyati inson ruhiyatining murakkab kechinmalarini yorituvchi falsafiy lirika sifatida namoyon bo'ladi.

Faynberg lirikasida lirik qahramon borliq haqidagi savollar bilan yashaydigan, o'z hayoti va taqdiri haqida mulohaza yuritadigan shaxs sifatida tasvirlanadi. U ko'pincha inson hayotining mohiyati, vaqtning o'tishi va inson taqdirining murakkabligi haqida o'ylaydi. Bu holat shoir she'riyatiga falsafiy chuqurlik bag'ishlaydi. Lirik qahramon o'z hayotini anglash jarayonida borliq bilan yuzma-yuz keladi va shu jarayonda insonning ichki ruhiy dunyosi ochib beriladi.

Ekzistensial tafakkurning muhim jihatlaridan biri inson va taqdir masalasidir. Faynberg she'rlarida inson ko'pincha o'z hayoti va taqdiri haqida o'ylaydigan mavjudot sifatida tasvirlanadi. Shoir inson hayotini oldindan belgilangan yo'l sifatida emas, balki insonning o'z tanlovlari va qarorlari orqali shakllanadigan jarayon sifatida talqin qiladi. Shu jihatdan shoir lirikasida insonning erkinligi va o'z hayoti uchun mas'uliyati muhim o'rin egallaydi.

Faynberg lirikasida hayotning ma'nosi haqidagi savollar ham markaziy poetik motivlardan biridir. Lirik qahramon ko'pincha inson umrining mazmuni, hayotning mohiyati va insonning borliqdagi o'rni haqida o'ylaydi. Bu savollar ko'pincha aniq javobga ega bo'lmaydi, biroq aynan shu izlanish jarayoni insonning ruhiy kamolotiga xizmat qiladi.

Ekzistensial falsafaning muhim vakillaridan biri bo'lgan Albert Camus inson mavjudligi va hayot ma'nosi haqida shunday yozadi:

“Inson hayotning ma'nosini izlaydi, ammo borliq ko'pincha sukut saqlaydi.”

(A. Camus, The Myth of Sisyphus, 1942)

Mazkur fikr insonning hayot ma'nosini izlash jarayoni murakkab va ba'zan ziddiyatli ekanini ko'rsatadi. Faynberg she'riyatida ham lirik qahramon hayotning mohiyatini tushunishga intiladi, biroq u ko'pincha hayotning murakkabligi va vaqtning o'tkin chiligi bilan yuzma-yuz keladi.

Shoir lirikasida insonning o'zini anglash jarayoni ham muhim poetik motiv sifatida namoyon bo'ladi. Lirik qahramon o'z hayoti, o'z taqdiri va o'z ruhiy dunyosi haqida o'ylash orqali o'zini anglashga intiladi. Bu jarayon insonning ichki dunyosini chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu sababli Faynberg she'riyatida insonning o'zini anglash jarayoni ruhiy kamolot va falsafiy tafakkur bilan bog'liq holda tasvirlanadi.

Adabiyotshunos olim Najmiddin Komilov badiiy adabiyotning inson ruhiyatini yoritishdagi ahamiyati haqida shunday yozadi:

“Adabiyot insonning ruhiy olamini ochib beruvchi badiiy makondir.”

(N. Komilov, Adabiyot nazariyasi, 2012)

Faynberg lirikasida ham insonning ruhiy olami markaziy o‘rin egallaydi. Shoir insonning ichki kechinmalari, uning hayot haqidagi o‘y-fikrlari va borliq bilan munosabatini badiiy tasvir vositalari orqali ifodalaydi. Shu orqali Faynberg she‘riyati ekzistensial tafakkurning badiiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, Faynberg lirikasida ekzistensial tafakkur insonning borliq haqidagi mulohazalari, inson va taqdir masalasi, hayotning ma‘nosi haqidagi savollar hamda insonning o‘zini anglash jarayoni orqali ifodalanadi. Bu jihatlar shoir she‘riyatining falsafiy chuqurligini ko‘rsatadi va uning lirikasini zamonaviy o‘zbek adabiyotida muhim falsafiy hodisalardan biriga aylantiradi.

XULOSA

Aleksandr Faynberg she‘riyati zamonaviy o‘zbek adabiyotida falsafiy lirikaning muhim namunalaridan biridir. Shoir lirikasida ekzistensial tafakkur inson hayotining ma‘nosi, vaqt va o‘tkinchilik, inson va taqdir masalalari orqali badiiy ifodalanadi. Faynberg she‘rlarida lirik qahramonning ichki ruhiy dunyosi, uning hayot haqidagi mulohazalari va o‘zini anglash jarayoni chuqur poetik tasvir vositalari orqali ochib beriladi.

Shu jihatdan Faynberg ijodi zamonaviy o‘zbek she‘riyatida inson mavjudligi va hayot mazmunining falsafiy talqinini aks ettiruvchi muhim badiiy hodisa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aleksandr Faynberg. Saylanma. — Toshkent.
2. Aleksandr Faynberg. Tanlangan asarlar. — Toshkent.
3. Jean-Paul Sartre. Existentialism is a Humanism. — Paris, 1946.
4. Albert Camus. The Myth of Sisyphus. — Paris, 1942.
5. Najmiddin Komilov. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent, 2012.